

Posudek na diplomovou práci

Název: Škatulky, hromádky a kočárek: komodifikace dětství

Autorka: Bc. Ivana Bystřická

Katedra obecné antropologie, FHS UK: Praha 2015, 97 s.

Vedoucí práce: Mgr. Petra Ezzeddine, Ph.D.

Předkládaná diplomová práce se věnuje relevantnímu a rozhodně originálnímu tématu. Řeší otázku významů, které matky přiřazují pořízování „výbavičky“ pro novorozence, resp. dítě do jednoho) roku věku, a to jak ve smyslu konstrukce dětství jako sémantické kategorie, tak pro vyjednávání a ustanovování sociálních pozic v rámci lokální společnosti prostřednictvím věcí. Teoreticky je práce adekvátně vztažena k material culture, zdůrazněny jsou studie, které řeší materialitu vztahu rodičů a dětí. V interpretacích dále v textu pak autorka využívá další teoretické koncepty a nálezy antropologických studií. Data jsou vytvořena na základě čtyřletého etnografického výzkumu (pozorování, neformální rozhovory, polostrukturované rozhovory) ve vybrané vesnické lokalitě. Na základě jejich prezentace je zřejmé, že v tomto ohledu Ivana Bystřická odvedla velký kus práce. Text je psán anglosaským stylem, tedy do jisté míry autorka představuje nálezy své studie v úvodu. Poté se zaměřuje na detailní popis a interpretaci dat. V linii výkladu se z větší části důsledně věnuje zvolenému tématu. Vykročil-li z popisu a interpretace materiality, činí tak jen proto, aby popsala a interpretovala postavení dalších relevantních členů rodiny a vysvětlila jejich zavazování k této materialitě. Text práce je čtivý. Formální stránku snad jen narušuje absence popisků pod fotografiemi.

Celkově práci chápu jako zdařilou. Autorka prokázala, že je kompetentní v oboru sociokulturní antropologie. Následující odstavce je pak třeba chápat jako podněty, které mohou otevřít diskusi nejen v rámci obhajoby.

Studie čtenáře zaujme od prvních řádek, zejména ty čtenáře, kteří mají zkušenost s mateřstvím, popř. rodičovstvím a zajímá je povaha této instituce. Proto je již v úvodu podnětné se zamyslet, zda či vůbec je vztah věcí a dítěte v prenatálním období a novorozence záležitostí dítěte jako subjektu či jako objektu, do jaké míry a v kontextu jakých paradigmat je tedy možné chápat dítě (plod a novorozence) jako aktéra, který se podílí na vytváření sociální reality. Tedy kladu otázku, proč autorka s ohledem na svůj výzkum ukotvila práci v pojmu komodifikace dětství a nikoliv komodifikace mateřství, popř. rodičovství, respektive jaký je vztah obou těchto oblastí?

V textu práce se prolínají dvě témata (viz výše).

1. První dominantnější se věnuje vyjednávání pozic matek v lokální společnosti. Autorka v tomto směru chápe opatřování věcí pro miminka a zacházení s nimi jako nástroj zvyšování sociálního statusu matek a jejich rodin. Klíčová se v tomto směru jeví kategorie ekonomické zdatnosti, která ovšem vyjednává s kategorií sentimentu (zprostředkovaný paměť). Jejich prostřednictvím je ustanovována a manifestována láska k dítěti. Zajímavé je, že autorku nezaujala jako klíčová i kategorie hospodárnosti (která odkazuje na životní styl určitých skupin postmoderní společnosti). Přestože s ní v textu pracuje, vystupuje v řeči matek a interpretaci autorky vždy až jako argument, který omlouvá jisté nedokonalosti, nedostatečnosti v oblasti materiality (plýtvání). V rámci obhajoby bych se proto zeptala, jak si autorka vysvětluje, že tato kategorie nehraje dominantní roli ani v soukromém prostoru? Rozhodně ale souhlasím s nálezem, že v lokálním prostředí s rurální minulostí (samozásobitelství a omezené příležitosti konzumu) není ostentativní hospodárnost chápána jako pozitivní hodnota. Neoruralistky (Librová) ve vzorku jistě nebyly.

S ohledem na vesnickou lokální společnost je zajímavá také úvaha autorky o zvyšování sociálního statusu. Vesnická společnost je z hlediska sociální hierarchie velmi stabilizovaná, a spíše než o zvyšování sociálního statusu jde o jeho reprodukci. Určité postavení rodin v podstatě zavazuje

jejího člena k určitému typu jednání. Zároveň také jeho status ovlivňuje interpretaci jeho chování ze strany vesničanů. Proto v souvislosti s výzkumem autorky kladu otázku, zda např. Markétin kočárek s nižším ležením neměl a priori potenciál uspět, protože se jednalo o volbu sociálně uznávané vesničanky. Pro interpretaci vyjednávání sociálních statusů by byla např. i vhodná teorie trojúhelníkové touhy (Doubek 1997).

Kontext vesnice samozřejmě autorka zvažuje. Všimá si správně její lokální – geografické a sociální uzavřenosti. To je v podstatě i deviza výzkumu. Tak trochu stranou ale zůstávají typické instituce na vesnici, které lze z dat identifikovat. Opět jako podnět otevírám otázku, zda získávání výbavičky za pomoc na stavbě bylo pouhým barterovým obchodem nebo souviselo se sousedskou výpomocí, která neodkazuje k sociální nerovnosti, ale naopak nastoluje sociální rovnost a blízkost. Druhá otázka (spíše ze zvědavosti položená) pak směřuje do oblasti vyjednávání moci v lokální společnosti. Podle Kanderta (2004) je vesnická společnost rozdělena do dvou skupin – klik, které si z hlediska moci konkurují. Zároveň pozici jedince určuje členství v původní mládežnické vrstevnické skupině (mladých dívek, dnes matek). Ukazovala se nějaká řevnivost či podpora mezi matkami na této úrovni. To znamená, odráží hodnocení a redistribuce „výbavičky“ tyto sociální okruhy na vesnici?

V textu se objevuje jistá interpretační ukvapenost, která je ale ve své podstatě velice plodná, protože otevírá řadu dalších témat. Mne nejvíc zaujaly tyto skutečnosti:

Vesničané dříve uchovávali věci z důvodu nedostatku, který vyvolalo zásobování na socialistickém trhu. Já si osobně ale myslím, že kořenů této strategie bylo více (srov. Ossovska, viz též pozn. 11 DP). Podle autorky dnes na vesnici lidé již proto neuchovávají věci po dětech jako za socialismu, ale z textu dále vysvítá, že matky odkládají šaty, židle a kočárky, aby je třeba i po 10 let opět využily. Odpověď asi spočívá v prostorových možnostech sledovaných rodin, což by možná v popisu vzorku stálo zato uvést, kolik mladých rodin bydlí v panelových domech a kolik v rodinných domech.

Velice hezký nálezný je pořizování jakoby identických fotografií pro oba sourozence (s. 34): Jak interpretovat tuto skutečnost? Je to výraz rovného přístupu k dětem, mateřské lásky, která nedělá mezi dětmi rozdíly?

2. Druhá skrytější linie textu se týká kategorie dětství. To je autorkou opakovaně interpretováno jako čisté a nevinné. Kladu otázku, zda by se v datech nenašly ještě další významy, které jsou materializovány: např. bezpečí, rychle ubíhající dětství, vývoj dítěte. V tomto směru je pak třeba se zamyslet nad tezí na s. 75. Autorka uvádí, že ošacení není připisována v soukromém prostoru váha manifestace. Myslím si, že právě v soukromém prostoru (ale nejen tam) věci pro dítě manifestují, potvrzují vývoj dítěte (už nosí botičky = už chodí). Tento názor odvozují i z vlastní zkušenosti, kdy jsem se těšila, kdy už budu moci dítěti obléci nějaký podařený obleček, kdy už si budu moci koupit Duplo atd. Není ale samozřejmě jisté, zda by data takové závěry podpořila.

Moje poslední otázka směřuje do oblasti metodologie. Zajímalo by mne, zda si autorka nezhoršila pozici v přátelské skupině, potažmo v lokální společnosti, když nemohla (v souvislosti s rolí neintervenující badatelky s. 13-14) prezentací vědění o „výbavičce“ manifestovat svoji sociální kompetenci, ekonomickou sílu a kulturní kapitál?

Předkládanou diplomovou práci doporučuji k obhajobě a hodnotím jako výbornou.

V Praze 5. února 2016

PhDr. Dana Bittnerová, CSc.